

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η έκτη έκδοση αυτού του βιβλίου ήταν αναγκαία μετά την τελευταία αναθεώρηση του Συντάγματος, τις μεταβολές της νομοθεσίας, την εξέλιξη της νομολογίας.

Όπως και στις προηγούμενες εκδόσεις, διεξάγεται διάλογος με τους διακονούντες τον κλάδο, προκειμένου να έχει ο αναγνώστης στη διάθεσή του ένα ευρύ πεδίο απόψεων επί της συνταγματικής ύλης.

Για τον λόγο αυτό, άλλωστε, οι υποσημειώσεις είναι, μερικές φορές, ιδιαίτερα εκτεταμένες, ενώ διατυπώνονται με χαρακτηριστικές μικρότερου μεγέθους οι αναπτύξεις στο σώμα του κειμένου, όταν αναφέρονται σε λεπτομέρειες που δεν είναι αναγκαίες για την κατανόηση των υπό πραγμάτευση ζητημάτων.

Φροντίδα καταβλήθηκε, επίσης, ώστε η βιβλιογραφία, ενδεικτική, να αποτελεί βοήθημα για τον ενδιαφερόμενο να προβεί σε περαιτέρω έρευνα.

Τέλος, ευχαριστίες εκφράζονται σε όσους συνέβαλαν, κατά την προετοιμασία αυτής της έκδοσης, στη διασάφηση σημείων που έχουν προκαλέσει αντίλογο.

Οκτώβριος 2021

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Το πλαίσιο του συνταγματικού δικαίου

Κάθε άνθρωπος διαβιώνει σε εδαφική έκταση που, με εξαίρεση όσες δεν υπάγονται σε κυρίαρχη εξουσία, χαρακτηρίζεται από την αντίστοιχη έννομη τάξη και αναγνωρίζεται διεθνώς ως κράτος¹ ή τελεί υπό κρατικό έλεγχο.

Φέρει – με εξαίρεση τους ανιθαγενείς – εθνική ταυτότητα που αποκαλείται *ιθαγένεια* ή *υπηκοότητα*, την οποία, καταρχήν, του παρέχει το κράτος στο έδαφος του οποίου γεννήθηκε και η οποία δηλώνει τον νομικό δεσμό του προς αυτό.

Υπόκειται σε σύνολο κανόνων οι οποίοι αποκαλούνται *δίκαιο* και καθορίζουν τις σχέσεις του με το κράτος που του παρέχει την ιθαγένεια – ή και αυτό στο έδαφος του οποίου διαμένει, αν είναι άλλο από το κράτος το οποίο του παρέχει την ιθαγένεια – όπως και τις σχέσεις του με άλλα φυσικά ή νομικά πρόσωπα που, αντιστοίχως, διαβιούν ή εδρεύουν στη χώρα της οποίας έχει την ιθαγένεια ή στην οποία διαμένει.

Διαπιστώνει, ότι το κράτος το οποίο του παρέχει την ιθαγένεια, δηλαδή του οποίου είναι *πολίτης*, ή στο οποίο διαμένει, δηλαδή του οποίου είναι *κάτοικος*, διαθέτει σύστημα κανόνων που καθορίζουν το *πολίτευμά* του, ότι οι κανόνες αυτοί ανευρίσκονται συνήθως σε γραπτό κείμενο που αποκαλείται *σύνταγμα*, και ότι *πολίτευμα* είναι ο τρόπος οργάνωσης και άσκησης της *εξουσίας* που αποκαλείται *πολιτική* και ανήκει στο κράτος.

Πληροφορείται, ότι τα κράτη διέπονται από διάφορων ειδών πολιτεύματα τα οποία, ανεξάρτητα από την ονομασία που τους προσδίδει το οικείο σύνταγμα, λαμβάνουν στη θεωρία της *αντιπροσωπευτικής* και *φιλελεύθερης δημοκρατίας* τον γενικό χαρακτηρισμό *δημοκρατικά* ή τον επίσης γενικό χαρακτηρισμό *μη δημοκρατικά* ή *αυταρχικά*. Και ότι ένας δόκιμος τρόπος να *γνωρίσει* αν το πολίτευμα μίας χώρας εντάσσεται στην κατηγορία των δημοκρατικών πολιτευμάτων, είναι να *ενημερωθεί* αν το πλέγμα των ρυθμίσεων που οργανώνουν τη λειτουργία του – με άλλα λόγια, το σύνταγμα ως ενιαίο γραπτό κείμενο, αδιάφορο αν αποκαλείται με τον όρο αυτό, ή οι κανόνες, αδιάφορο γραπτοί ή εθιμικοί ή, κατά συνδυασμό, γραπτοί και εθιμικοί, που επέχουν θέση καταστατικού χάρτη –

1. Τα κράτη, συχνά, υποδεικνύονται και με τους όρους *χώρες* ή *πολιτείες*, με απόδοση έμφασης είτε στη μορφή του πολιτεύματος που τα διέπει είτε στην πολιτειακή τους δομή.

αποδίδουν, κατά το περιεχόμενο και κατά την εφαρμογή τους, τις διατάξεις των παραγράφων 1 και 3 του άρθρου 21 της Οικουμενικής Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Οι οποίες συμπυκνώνουν, κατά τον ακόλουθο τρόπο, την ουσία της *έμμεσης* ή *αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας* ως πολιτικό πλαίσιο μιας κοινωνίας ανθρώπων οργανωμένης σε κράτος και διεπόμενης από τις αρχές της αρχές της *ελευθερίας* και της *ισότητας* στο επίπεδο της *πολιτικής αντιπροσώπευσης* της: «Καθένας έχει το δικαίωμα να συμμετέχει στη διακυβέρνηση της χώρας του, είτε αμέσως είτε εμμέσως, με αντιπροσώπους ελεύθερα εκλεγμένους» (...) «Η λαϊκή θέληση είναι το θεμέλιο της κρατικής εξουσίας».

2. Αντικείμενο και ιστορικότητα του συνταγματικού δικαίου

Την οργάνωση και λειτουργία του αντιπροσωπευτικού και δημοκρατικού πολιτεύματος έχει ως αντικείμενο το συνταγματικό δίκαιο², το οποίο οφείλει τη γένεση και διαμόρφωσή του ως διακεκριμένος κλάδος του δικαίου, αφενός, στην πρακτική αλλά και σε κείμενα του αγγλικού πολιτεύματος, αφετέρου, στα Συντάγματα και τις Διακηρύξεις των Δικαιωμάτων που, εκατέρωθεν του Ατλαντικού, περί τα τέλη του 18ου αιώνα, απέδωσαν και οργάνωσαν την πολιτειακή πραγματικότητα η οποία προέκυψε στις οικείες έννομες τάξεις από τη ρήξη, αφενός, με τη μητρόπολη, αφετέρου, με το Ancien Régime (Παλαιό Καθεστώς)³.

Ρήξη σχέσεων εξουσιασμού, αρχικά, για τη Συνομοσπονδία (1776) δεκατριών Πολιτειών⁴ και κατόπιν την Ομοσπονδία των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής (1787) έναντι της Μεγάλης Βρετανίας, ρήξη καθεστωτικής συνέχειας στη Γαλλία. Με κοινή έκβαση, τη συστηματοποίηση, διά των κανόνων του γραπτού συντάγματος, του αντιπροσωπευτικού πολιτεύματος που, όπως μετεξελίχθηκε, καθορίζει το περίγραμμα των αναπτύξεων που ακολουθούν – εφόσον και το ελληνικό Σύνταγμα εμπνέεται από το ίδιο ιδεολογικό αποθεματικό – αλλά και υπογορεύει την παροχή αναγκαίων διευκρινίσεων για τον τρόπο παρουσιάσής τους. Όστε να καθίσταται ευκολότερα κατανοητή η διαμόρφωση του συνταγματικού δικαίου κατά τους δύο περίπου αιώνες από τη γέννησή του, ως νέου κλάδου

2. Ο όρος χρησιμοποιείται στο παρόν πόνημα για τα πολιτεύματα της αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας.

3. Ο όρος αποδίδει το καθεστώς κληρονομικής μοναρχίας στο οποίο απουσιάζει η διάκριση των εξουσιών.

4. «Articles of Confederation and perpetual Union between the states of New Hampshire, Massachusetts-bay Rhode Island and Providence Plantations, Connecticut, New York, New Jersey, Pennsylvania, Delaware, Maryland, Virginia, North Carolina, South Carolina and Georgia». Η Συνομοσπονδία άρχισε να λειτουργεί μετά την επικύρωση της ιδρυτικής της πράξης από την πολιτεία του Μαίριλαντ, την 1η Μαρτίου 1781.

του δικαίου, οφειλόμενη τόσο στην εξέλιξη των θεσμών που συγκροτούν τις διάφορες εκφάνσεις του αντιπροσωπευτικού και, από ένα χρονικό σημείο και εφεξής, δημοκρατικού πολιτεύματος, όσο και στην εξάπλωση και εδραίωση της ιδέας της δημοκρατίας. Όπως το κύμα *συνταγματισμού*⁵ που ακολούθησε τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο και, αργότερα, την πτώση καθεστώτων του «υπαρκτού σοσιαλισμού». Ή όπως η διαρκής αύξηση του αριθμού των κρατών που απαρτίζουν τη διεθνή κοινωνία, όταν οι νέες έννομες τάξεις δεν είναι κατ' όνομα μόνο δημοκρατικές.

Προσχωρήσεις στη δημοκρατική αρχή που δεν υπήρξαν, ωστόσο, αδιάλειπτες, καθώς, κατά τους δύο μέχρι σήμερα αιώνες από την εμφάνισή του, ο συνταγματισμός γνώρισε και περιόδους ύφεσης. Όπως κατά τον Μεσοπόλεμο, όταν δικτατορικά καθεστώτα επιβλήθηκαν σε χώρες όπου είχαν ισχύσει πολιτεύματα διεπόμενα από το αντιπροσωπευτικό σύστημα διακυβέρνησης. Ενώ, σήμερα, αντιμετωπίζει φαινόμενα που υποβάλλουν σε δοκιμασία την παραδοσιακή σημασία του. Όπως η επίδραση που δέχεται το δίκαιο των χωρών που συμμετέχουν στο διακρατικό μόρφωμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ή, ακόμη, καταστάσεις που ενδιαφέρουν κατ' εξοχήν την *εθνική κυριαρχία* και τη *δημοκρατική αρχή* και απορρέουν από διεκδικήσεις, – ενίοτε λόγω του διαφορετικού θρησκευματος – τις οποίες προβάλλουν κοινότητες που αποσκοπούν, συνήθως σε πρώτο στάδιο, στην υπέρ αυτών επίτευξη εξαιρετικού νομικού καθεστώτος εντός του γεωγραφικού χώρου όπου ασκείται η ενιαία κρατική κυριαρχία, και στη συνέχεια – αν αυτό δεν επιδιώκεται εξ υπαρχής – στην επίτευξη ανεξαρτησίας και ίδρυσης νέων κρατών. Αλλά και αντιπαράθεσεις μεταξύ κυβερνήσεων που εκπροσωπούν το κράτος ως λαϊκό, και θεοκρατικής έμπνευσης αντιπολιτευτικών ρευμάτων. Ή αρχών που, διακηρυκτικά, στοχεύουν στη διαφύλαξη της εθνικής κυριαρχίας, όπως η αρχή της επικουρικότητας στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης έναντι των κρατών-μελών της, δοκιμαζόμενη καθημερινά από τη δράση οργάνων της που καταλαμβάνει όλο και περισσότερο χώρο στην έννομη τάξη της, εκτοπίζοντας το εθνικό δίκαιο. Τέλος, φαινόμενα όπως η προϊούσα εξασθένηση του κράτους, οφειλόμενη πέραν της εκχώρησης κρατικής εξουσίας σε διακρατικούς σχηματισμούς, στην ενίσχυση του «περιφερισμού», στον κατακερματισμό ενιαίων κρατών σε περισσότερα κράτη, στην αθέσπιστη διάχυση της κρατικής εξου-

5. Συνταγματισμός καλείται το φαινόμενο της θέσπισης γραπτών συνταγμάτων με κύριο στόχο την προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου και τη διασφάλιση των αρχών του φιλελευθερισμού μέσω του αντιπροσωπευτικού συστήματος διακυβέρνησης. Βλ. σχετικά, *Le constitutionnalisme aujourd'hui*, textes réunis par J.-L. SEURIN, ECONOMICA, Paris, 1984. Ως προς διάφορες εκφάνσεις του πολιτικού συνταγματισμού, βλ. Α. ΚΑΪΔΑΤΖΗ, *Πολιτικός συνταγματισμός: δικαστικός έλεγχος του νόμου και ο φόβος της δημοκρατίας*, ΕφημΔΔ, 2019, σελ. 619 επ.

σίας σε οικονομικές οντότητες, όπως οι πολυεθνικές εταιρίες, οι οποίες επηρεάζουν όλο και περισσότερους τομείς της κρατικής δραστηριότητας.

Φαινόμενα και καταστάσεις που αποτελούν πρόκληση για τη θεωρία, η οποία καλείται να επαναπροσδιορίσει τη δυναμική του *συνταγματικού κράτους* και το περιεχόμενο θεμελιωδών εννοιών του συνταγματικού χάρτη.

3. Μέθοδος προσέγγισης του συνταγματικού δικαίου

α. Η συνήθης πρακτική

Οι επισημάνσεις αυτές οδηγούν στο ερώτημα, αν έπρεπε να υιοθετηθεί και προταχθεί η – συχνά απαντώσα σε συγγράμματα και εγχειρίδια, συνήθως της αλλοδαπής βιβλιογραφίας – εκτεταμένη ιστορική ανασκόπηση και συγκριτική επισκόπηση των ανά τον κόσμο πολιτευμάτων, κυρίως των δημοκρατικών, αλλά και των λοιπών. Και αυτό, γιατί η εν λόγω μέθοδος παρουσίασης της ύλης έχει το πλεονέκτημα ότι επιτρέπει την εξέταση, κατά συστηματικό τρόπο, εννοιών που σηματοδοτούν και θεσμών που πλαισιώνουν την πολιτική εξουσία, του παρελθόντος αλλά και του παρόντος, και, ιδίως, την εξέταση εννοιών και θεσμών που προηγήθηκαν της καθιέρωσης της δημοκρατικής αρχής ως θεμελίου του αντιπροσωπευτικού πολιτεύματος. Ή αν έπρεπε να ληφθεί υπ' όψιν, σε βάρος αυτού του τρόπου κατάστροφης της θεματικής, το ότι επιβάλλει ένα εισαγωγικό ή παρένθετο μέρος τόσο εκτενές, ώστε είτε να διασπάται η ενότητα των αναπτύξεων είτε να επιβαρύνεται κατά πολύ το περιεχόμενο μαθημάτων με αντικείμενο το συνταγματικό δίκαιο συγκεκριμένης έννομης τάξης. Να επιλεγεί δε η άμεση εισαγωγή στη συνταγματική ύλη, μολονότι συνεπάγεται την απουσία αναδρομών σε έννοιες και θεσμούς που διευκολύνουν την κατανόηση του φαινομένου της εξουσίας και της σημασίας του συντάγματος ως καταστατικού κειμένου μιας οργανωμένης σε κράτος κοινωνίας ανθρώπων.

β. Η προσέγγιση που υιοθετήθηκε

Εν όψει των πλεονεκτημάτων και των μειονεκτημάτων αυτών των προσεγγίσεων, προκρίθηκε, ως μεθοδολογικά προσφορότερη, η ανάπτυξη του εισαγωγικού μέρους κατά συνδυασμό στοιχείων της γενικής θεωρίας του κράτους και της ιστορίας ιδεών και θεσμών που κρίνονται απαραίτητα για την κατανόηση μορφωμάτων και εννοιών κατά το πλείστον κοινών στις σύγχρονες συνταγματικές τάξεις. Με παράλληλη αναφορά σε αρχές που αποτελούν οργανωτικές βάσεις ή θεμελιώδεις αρχές του σύγχρονου αντιπροσωπευτικού και δημοκρατικού πολιτεύματος, αναγκαίες για την κατανόηση των αρχών που διέπουν το ελληνικό πολίτευμα.

Εξ άλλου, η ιστορική αναδρομή και η συγκριτική διάσταση δεν περιορίζονται

στο εισαγωγικό τμήμα του κειμένου, αλλά απαντούν διάσπαρτες σε διάφορα σημεία, είτε υπό μορφή σύντομης προοιμιακής ενημέρωσης στις επί μέρους αναλύσεις είτε κατ' ενσωμάτωση σε αυτές, προκειμένου να καθίστανται, όπου αυτό κρίνεται απαραίτητο, κατά το δυνατόν εμφανείς, η προέλευση και το αρχικό νόημα όρων και θεσμών σε σχέση προς το σύγχρονο, θεωρητικό και πρακτικό, περιεχόμενό τους. Με συνέπεια, συχνά να υπερβαίνουν, η ιστορική και η συγκριτική αναφορά, ό,τι αποτελεί αντικείμενο συνταγματικής ρύθμισης στην ελληνική έννομη τάξη, εκτεινόμενες σε θεσμούς της πολιτικής εξουσίας των οποίων επιβάλλεται η γνώση σε έναν συνεχώς μεταβαλλόμενο κόσμο.

Βέβαια, η κατάστρωση της ύλης και η επιλογή της ορολογίας και της θεματικής ποικίλλουν από προσέγγιση σε προσέγγιση. Έτσι, συγγραφείς υπάγουν τις αναπτύξεις για το πολίτευμα στον γενικό τίτλο δημοκρατία, προκειμένου να προβάλουν το ιδεολογικό στοιχείο της, άλλοι υπάγουν το κρατικό φαινόμενο στο πολίτευμα και άλλοι το πολίτευμα στο κρατικό φαινόμενο, άλλοι περιορίζονται σε γενικές αναφορές στις μορφές των πολιτευμάτων και άλλοι εξετάζουν συγκεκριμένα παραδείγματα πολιτευμάτων, ενώ ορισμένοι υιοθετούν μέθοδο συνθετική περισσότερων οπτικών.

Η μεθοδολογική αυτή ευχέρεια, εκτεινόμενη σε πλειάδα ζητημάτων της συνταγματικής θεωρίας, αναδεικνύει τις προσωπικές προτιμήσεις των θεωρητικών, οι οποίες έχουν, αυτονοήτως, ως σημείο σύγκλισης, τις διατάξεις συγκεκριμένου συντάγματος.

Έτσι, είναι κατά κανόνα αδιάφορο το αν η αναφορά γίνεται στην αντιπροσωπευτική αρχή ή στον αντιπροσωπευτικό χαρακτήρα του πολιτεύματος, όπως και το αν επιλέξει κανείς τον όρο κράτος δικαίου αντί του όρου δικαιοκρατική αρχή ή χρησιμοποιήσει και τους δύο. Αυτό που προέχει, είναι η αναφορά στο περιεχόμενο των ρυθμίσεων. Όπως αποτελεί ζήτημα προσωπικών αξιολογήσεων και επιλογών η συμπερίληψη ή μη στη διδακτέα ύλη ζητημάτων της καθόλου συνταγματικής θεωρίας και πρακτικής, τα οποία κρίνονται περιθωριακά ή ήσσονος σημασίας για την κατανόηση της λειτουργίας του πολιτεύματος, ή η συμπερίληψη ή μη σε αυτή ζητημάτων τα οποία ανήκουν σε συγγενείς επιστημονικούς κλάδους, ή των οποίων η προσέγγιση απαιτεί την επικουρία των τελευταίων. Υπό την προϋπόθεση, ότι δεν παραγνωρίζεται ένας απαραίτητος πυρήνας θεσμών και της πρακτικής τους που συγκροτούν, ως αναγκαίο ελάχιστο, το περιεχόμενο της έννοιας συνταγματικό δίκαιο.

Υπό το φως των ανωτέρω, και δεδομένου ότι οι πολλαπλές στοχεύσεις δεν είναι πάντοτε ευχερώς συμβατές, ότι συνήθως επιβαρύνουν ένα έργο με προεχόντως παιδαγωγικό χαρακτήρα, αλλά και ότι δεν αποφεύγονται πάντοτε αζημίως για το συνολικό αποτέλεσμα, προσπάθεια καταβλήθηκε, ώστε, με έμφαση στην

ουσία, αλλά χωρίς να θυσιάζεται η λεπτομέρεια όταν την αναδεικνύει, το περιεχόμενο των αναπτύξεων που ακολουθούν να είναι κατά το δυνατόν εύληπτο για τον νεοφώτιστο του συνταγματικού δικαίου, χρηστικό για τον νομικό της πράξης και ικανό να αποτελέσει αφορμή διαλόγου για τον θεωρητικό. Τόσο δε περισσότερο όσο καίρια σημεία του διατυπώνονται κατά κριτική αντιπαράθεση των εκτιθέμενων απόψεων και, συχνά, με εκτενή αναφορά στα κείμενα που τις στηρίζουν, προκειμένου να παρέχεται η δυνατότητα στον αναγνώστη να αξιολογεί, ανατρέχοντας σε αυτά, τόσο τις επιλεγείσες παραπομπές όσο και το περιεχόμενό τους.

Με την υπόμνηση, τέλος, ότι το συνταγματικό δίκαιο είναι ο κλάδος του δικαίου που έχει ως αντικείμενο το σύνολο των κανόνων οι οποίοι συνθέτουν το ουσιαστικό περιεχόμενο της έννοιας *σύνταγμα* και διέπουν το *δημοκρατικό πολίτευμα*, οι παράγραφοι που αμέσως έπονται, αναφέρονται, κατά σειράν, στο κράτος, ως τον χώρο λειτουργίας του πολιτεύματος, και στο *πολίτευμα* καθεαυτό, με έμφαση στις αρχές που διέπουν την *αντιπροσωπευτική και κοινοβουλευτική δημοκρατία*.

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Σύνταγμα του 1975/1986/2001

Ευ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ, *Μαθήματα Συνταγματικού Δικαίου*, Νέα έκδοση, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα - Θεσσαλονίκη, 2021, Γ. ΒΛΑΧΟΣ, *Το Σύνταγμα της Ελλάδος. Επίμετρο στο Σύνταγμα της Ελλάδος των Αλ. ΣΒΩΛΟΥ-Γ. ΒΛΑΧΟΥ*, 1979, Κ. ΓΕΩΡΓΟΠΟΥΛΟΣ, *Επίτομο Συνταγματικό Δίκαιο*, 12η έκδοση, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 2001, Γ. ΓΕΡΑΠΕΤΡΙΤΗΣ, *Σύνταγμα και Βουλή*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2012, Γ. ΔΑΣΚΑΛΑΚΗΣ, *Μαθήματα Συνταγματικού Δικαίου*, τ. Α', Αθήνα, 1974, ΑΘ. ΔΕΡΒΕΝΑΓΑΣ, *Σύγχρονοι προβληματισμοί στο Σύνταγμα*, Αθήνα 1981, Α. ΔΕΡΒΙΤΣΙΩΤΗΣ, *Σημειώσεις Συνταγματικού Δικαίου. Οργάνωση του Κράτους*, 3^η έκδ., Εκδόσεις «Δίκαιο και Οικονομία» Π.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 2001, Α. ΔΗΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΣ, *Γενική Συνταγματική Θεωρία, Τόμος Α'*, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα - Κομοτηνή, 2004, Α. ΔΗΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΣ, *Σύστημα Συνταγματικού Δικαίου*, 2^η έκδ., Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα - Θεσσαλονίκη, 2011, Ι. ΔΡΟΣΟΣ, *Δοκίμιο ελληνικής συνταγματικής θεωρίας*, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 1996, Α. ΚΑΪΔΑΤΖΗΣ, *Ο Δικαστικός έλεγχος των νόμων στην Ελλάδα (1844-1935)*, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα - Θεσσαλονίκη, 2016, Α. ΚΑΪΔΑΤΖΗΣ, *Πολιτικός συνταγματισμός: δικαστικός έλεγχος του νόμου και ο φόβος της δημοκρατίας*, ΕφημΔΔ, 2019, σελ. 619 και επ., Ν. ΚΑΛΤΣΟΓΙΑ-ΤΟΥΡΝΑΒΙΤΗ, *Προβληματική της σύγχρονης ελληνικής συνταγματικής ιστορίας*, Αθήνα, 1981, Ν. ΚΑΛΤΣΟΓΙΑ-ΤΟΥΡΝΑΒΙΤΗ, *Το Σύνταγμα του 1975/1986/2001. Αντιστοιχίες - συγγένειες - αποκλίσεις από το Σύνταγμα του 1822 μέχρι το Σύνταγμα του 1975/1986*, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 2002, Μ. ΚΑΛΥΒΙΩΤΟΥ, *Κοινοβουλευτικός έλεγχος*, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα - Θεσσαλονίκη, 2017, ΑΘ. ΚΑΝΕΛΟΠΟΥΛΟΣ, *Συνταγματικά Ανάλεκτα*, Αθήνα, 1992, Γ. ΚΑΣΙΜΑΤΗΣ, *Συνταγματικό Δίκαιο II, Οι λειτουργίες του κράτους*, τεύχ. α', Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 1980, Γ. ΚΑΣΙΜΑΤΗΣ, *Συνταγματική δικαιοσύνη*, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα - Κομοτηνή, 1999, Γ. ΚΑΣΙΜΑΤΗΣ, *Άρθρο 1 σε ΚΑΣΙΜΑΤΗ/ΜΑΥΡΙΑ*, ΕρμηΣ, 2^η έκδ., Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 2003, Ν. ΚΕΤΣΕΤΖΟΓΛΟΥ, *Συνταγματικό Δίκαιο: Συνοπτική απόδοση της*

βασικής θεωρίας, Εκδόσεις 24 γράμματα, 2021, Ξ. ΚΟΝΤΙΑΔΗΣ, Το ανορθολογικό μας Σύνταγμα, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 2015, Ξ. ΚΟΝΤΙΑΔΗΣ, Πώς γράφεται το Σύνταγμα; Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 2018, Ξ. ΚΟΝΤΙΑΔΗΣ. Α. ΦΩΤΙΑΔΟΥ, Η ανθεκτικότητα του Συντάγματος. Συνταγματική αλλαγή, δικαιώματα και κυριαρχία σε συνθήκες κρίσης, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2016, Δ. ΚΥΡΙΑΖΗΣ-ΓΟΥΒΕΛΗΣ, Σύστημα Συνταγματικού Δικαίου, 6η έκδ., Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 1990, ΚΑΣΙΜΑΤΗΣ - ΜΑΥΡΙΑΣ, Ερμηνεία του Συντάγματος, τ. Α', 2η έκδ., τόμος Ι, Εκδόσεις Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 2003, ΑΡ. ΜΑΝΕΣΗΣ, Συνταγματικό Δίκαιο Ι, Σάκκουλας, Θεσσαλονίκη, 1980, ΑΡ. ΜΑΝΕΣΗΣ, Συνταγματική θεωρία και πράξη, Σάκκουλας, Θεσσαλονίκη, 1980, ΑΡ. ΜΑΝΕΣΗΣ, Η συνταγματική αναθεώρηση του 1986. Μια κριτική αποτίμηση της νομικοπολιτικής της σημασίας, Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη, 1989, Α. ΜΑΝΙΤΑΚΗΣ, Ελληνικό Συνταγματικό δίκαιο Ι. Θεμελιώδεις έννοιες (σύνταγμα, κράτος-έθνος-κυριαρχία, συντακτική και αναθεωρητική εξουσία, ευρωπαϊκό σύνταγμα, εγγυήσεις τηρήσεως του Συντάγματος), Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2004, Α. ΜΑΝΙΤΑΚΗΣ, Συνταγματικό Δίκαιο, τεύχ. Ι., Σάκκουλας, Θεσσαλονίκη, 1987, Α. ΜΑΝΙΤΑΚΗΣ, Συνταγματική οργάνωση του κράτους, 3^η έκδοση, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2009, Α. ΠΑΝΤΕΛΗΣ, Εγχειρίδιο συνταγματικού δικαίου. Βασικές έννοιες. Συνταγματική ιστορία, Οργάνωση του κράτους, Δικαιώματα του Ανθρώπου, 5^η έκδοση, Εκδόσεις Λιβάνη Ι.Κ.Ε., Αθήνα, 2020, Γ. ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ, Συνταγματικόν Δίκαιον, τόμ. Α'. Εκλογικό Σώμα (όργανα του Κράτους), Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 1981, Ν. ΠΑΠΑΧΡΗΣΤΟΣ, Τα «συνταγματικά» εγχειρήματα της Δικτατορίας και το συντακτικό έργο της Μεταπολίτευσης, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2001, Π. ΠΑΡΑΡΑΣ, Σύνταγμα 1975-Corpus, τ. Ι, άρθρα 1-50, Corpus II, άρθρα 51-80, 1985, Corpus III, άρθρα 81-92, 1999, Π. ΠΟΥΛΗΣ, Εγχειρίδιο συνταγματικού δικαίου και θεσμών, 4^η έκδ., Σάκκουλας, Θεσσαλονίκη, 2007, ΑΘ. ΡΑΪΚΟΣ, Γενική Πολιτειολογία και Συνταγματικό Δίκαιο, τόμ. Ι, Γενική Πολιτειολογία – Εισαγωγή στο Συνταγματικό Δίκαιο και Οργανωτικό Μέρος Ι, 4^η έκδοση, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2011, ΑΘ. ΡΑΪΚΟΣ, Γενική Πολιτειολογία και Συνταγματικό Δίκαιο, τομ. ΙΙ, Οργανωτικό Μέρος ΙΙ, 4^η έκδοση, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2011, Β. ΡΩΤΗΣ, Αναφορές στη δυναμική του Συντάγματος, 1998, Φ. ΣΠΥΡΟΠΟΥΛΟΣ, Εισαγωγή στο Συνταγματικό Δίκαιο, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2020, Φ. ΣΠΥΡΟΠΟΥΛΟΣ/Ξ. ΚΟΝΤΙΑΔΗΣ/Χ.ΑΝΘΟΠΟΥΛΟΣ/Γ.ΓΕΡΑΠΕΤΡΙΤΗΣ, ΣΥΝΤΑΓΜΑ. Κατ' άρθρο ερμηνεία, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα Θεσσαλονίκη, 2017, Γ. ΤΑΣΟΠΟΥΛΟΣ, Το ηθικοπολιτικό θεμέλιο του Συντάγματος, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 2001, Δ. ΤΣΑΤΣΟΣ, Συνταγματικό Δίκαιο, τ. Α', Θεωρητικό Θεμέλιο, 4η έκδ., Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 1994, Δ. ΤΣΑΤΣΟΣ, Συνταγματικό Δίκαιο, τ. Β', Οργάνωση και λειτουργία της Πολιτείας, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 1993, Κ. Χ. ΧΡΥΣΟΓΟΝΟΣ, Συνταγματικό δίκαιο 2^η έκδοση με τη συνδρομή του Ιωάννη ΚΟΥΤΝΑΤΖΗ, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2014, Κ Χ. ΧΡΥΣΟΓΟΝΟΣ, Η ιδιωτική Δημοκρατία. Από τις πολιτικές δυναστείες στην κλεπτοκρατία, Επίκεντρο, 2009, σελ. 13 και επ.

Προϊσχύσαντα Συντάγματα

Ν. ΑΛΙΒΙΖΑΤΟΣ, Η αναθεώρηση του 1911 και ο θεσμικός εκσυγχρονισμός της χώρας, στον τόμο 30 χρόνια από το Σύνταγμα του 1975, Τα ελληνικά Συντάγματα από τον Ρήγα έως σήμερα, Βουλή των Ελλήνων, Αθήνα, 2004, σελ. 73 επ., Ν. ΑΛΙΒΙΖΑΤΟΣ, Εισαγωγή στην Ελληνική Συνταγματική Ιστορία, τ. Α, 1821 - 1941, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα – Κομοτηνή, 1981, Ν. ΑΛΙΒΙΖΑΤΟΣ, Το σύνταγμα και οι εχθροί του στη νεοελληνική ιστορία 1800 – 2010, Εκδόσεις Πόλις, Αθήνα, 2011, Δ. ΑΛΙΚΑΝΙΩΤΗΣ, Το συντακτικό έργο των Γ' και Δ' Εθνικών Συνελεύσεων και της Βουλής του 1926: συγκριτική έρευνα, Γαλλελής, Αθήνα, 2003, Γ. ΑΝΑΣΤΑΣΙΑΔΗΣ,

Σύγχρονη Ελληνική πολιτική και συνταγματική ιστορία (1940-1986), 2^η έκδοση, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 1998, Γ. ΑΝΑΣΤΑΣΙΑΔΗΣ, *Πολιτική και συνταγματική ιστορία της Ελλάδας, 1821 – 1941*, Σάκκουλας, Θεσσαλονίκη, 2001, Γ. ΑΝΑΣΤΑΣΙΑΔΗΣ, *Ελληνική Δημοκρατία (1923 – 1935). Το Σύνταγμα του 1927*, στον τόμο 30 χρόνια από το Σύνταγμα του 1975, Τα ελληνικά Συντάγματα από τον Ρήγα έως σήμερα, Βουλή των Ελλήνων, Αθήνα, 2004, σελ. 103 επ., Ν. ΑΝΤΩΝΟΠΟΥΛΟΣ, *Συνταγματικών δίκαιον*, τ. α' και β', Θεσσαλονίκη, 1971-1974, Θ. ΒΕΡΕΜΗΣ, «*Ελληνική Πολιτεία*» (1828 – 1831), στον τόμο 30 χρόνια από το Σύνταγμα του 1975, Τα ελληνικά Συντάγματα από τον Ρήγα έως σήμερα, Βουλή των Ελλήνων, Αθήνα, 2004, σελ. 25 επ., Θ. ΒΕΡΕΜΗΣ, *Απόλυτη Μοναρχία (1833 – 1843)*, στον τόμο 30 χρόνια από το Σύνταγμα του 1975, Τα ελληνικά Συντάγματα από τον Ρήγα έως σήμερα, Βουλή των Ελλήνων, Αθήνα, 2004, σελ. 47 επ., Κ. ΓΕΩΡΓΟΠΟΥΛΟΣ, *Στοιχεία Συνταγματικού Δικαίου*, τ. Α', Αθήναι, 1968, Κ. ΓΕΩΡΓΟΠΟΥΛΟΣ, *Ελληνικόν Συνταγματικόν Δίκαιον*, τεύχ. Α', Αθήναι, 1969, τεύχ. Β'-Γ', Αθήναι, 1970, Κ. ΓΕΩΡΓΟΠΟΥΛΟΣ, *Επίτομο Συνταγματικό Δίκαιο*, Αθήναι, 1973, Άλκης ΔΕΡΒΙΤΣΙΩΤΗΣ, *Το Σύνταγμα του 1827 ως συμβιβασμός μεταξύ αντιμαχομένων*, ΤοΣ., 2014, σελ. 3 και επ., Π. ΚΙΤΡΟΜΗΛΙΔΗΣ, *Οι καταβολές του ελληνικού συνταγματισμού (1797 – 1827)*, στον τόμο 30 χρόνια από το Σύνταγμα του 1975, Τα ελληνικά Συντάγματα από τον Ρήγα έως σήμερα, Βουλή των Ελλήνων, Αθήνα, 2004, σελ. 15 επ., Ξενοφών ΚΟΝΤΙΑΔΗΣ, *Η περιπετειώδης ιστορία των επαναστατικών Συνταγμάτων του 1821*, Εκδόσεις Καστανιώτη, 2021, ΣΤ. ΚΟΥΤΣΟΥΜΠΙΑΣ, *Παλινόρθωση και Δικτατορία της 4^{ης} Αυγούστου (1935 – 1941)*, στον τόμο 30 χρόνια από το Σύνταγμα του 1975, Τα ελληνικά Συντάγματα από τον Ρήγα έως σήμερα, Βουλή των Ελλήνων, Αθήνα, 2004, σελ. 123 επ., ΣΤ. ΚΟΥΤΣΟΥΜΠΙΑΣ, *Τα τρία καθεστώτα της περιόδου της Κατοχής (1941 – 1944)*, στον τόμο 30 χρόνια από το Σύνταγμα του 1975, Τα ελληνικά Συντάγματα από τον Ρήγα έως σήμερα, Βουλή των Ελλήνων, Αθήνα, 2004, σελ. 135 επ., ΣΤ. ΚΟΥΤΣΟΥΜΠΙΑΣ, *Μεταπολεμική Βασιλευμόμενη Δημοκρατία*, στον τόμο 30 χρόνια από το Σύνταγμα του 1975, Τα ελληνικά Συντάγματα από τον Ρήγα έως σήμερα, Βουλή των Ελλήνων, Αθήνα, 2004, σελ. 137 επ., Η. ΚΥΡΙΑΚΟΠΟΥΛΟΣ, *Ελληνικόν Συνταγματικόν Δίκαιον*, τ. Α', τεύχος α', Θεσσαλονίκη, 1932, Η. ΚΥΡΙΑΚΟΠΟΥΛΟΣ, *Ελληνικόν Συνταγματικόν Δίκαιον*, πανεπιστημιακές παραδόσεις, Θεσσαλονίκη, 1959, Α. ΛΟΒΕΡΔΟΣ, *Πολιτική ιστορία της Ελλάδας [1828 – 1975]: αφορμή για εμβάθυνση στη σύγχρονη ιστορία μας*, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 2000, ΑΡ. ΜΑΝΕΣΗΣ, *Συνταγματικόν Δίκαιον. Πανεπιστημιακαί παραδόσεις*, Θεσσαλονίκη, 1967, ΑΡ. ΜΑΝΕΣΗΣ, *Αι εγγυήσεις τηρήσεως του Συντάγματος*, τ. Ι, 1956, τ. ΙΙ, 1961-1965, ανατύπωση Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 1991, Κ. ΜΑΥΡΙΑΣ, *Το Σύνταγμα της Τροιζήνας του 1827. Ένας πρωτοποριακός πολιτειακός Χάρτης*, στον Τιμητικό Τόμο για τον Νικόλαο Κ. Ανδρουλάκη, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 2003, σελ. 277 επ., Ι.-Α.. Κ. ΜΑΥΡΙΑΣ, *Un bref aperçu du constitutionnalisme hellénique de la période révolutionnaire 1821-1827*, La Costituzione Francese, La Constitution Française, Atti del Convegno biennale dell'Associazione di diritto Pubblico Comparato ed Europeo, Bari Università degli Studi, 22'23 Maggio 2008, p. 95 et s., ΜΕΤΑΞΑΣ, *Επτάνησος πολιτεία 1803: υφολογικά ευρήματα και «προκείμενα αξιώματα» στο προοίμιο του συντάγματος του πρώτου ελληνικού κράτους*, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 2005, Σ. ΜΗΝΑΪΔΗΣ, *Η συνταγματική κατοχύρωση των ατομικών δικαιωμάτων ομαδικής δράσης στην Εθνοσυνέλευση του 1862*, ΕΔΔΔΔ, 2015, σελ. 420 και επ., Γεώργιος ΝΑΚΟΣ, *Το πολιτειακόν καθεστώς της Ελλάδος επί Όθωνος μέχρι του Συντάγματος του 1844. Εκ των δημοκρατικών ιδεωδών της Επαναστάσεως του 1821 εις την απόλυτον μοναρχίαν*, Θεσσαλονίκη, 1974, Α. ΠΑΠΑΤΟΛΙΑΣ, *Η συνταγματική ιδεολογία του 1821. Παράδοση και νεωτερικότητα στον πρώιμο ελληνικό συνταγματισμό*, ΕΔΔΔΔ, 2018, σελ. 227 και επ., Προκόπιος ΠΑΥΛΟΠΟΥ-

λος, *Τα συνταγματικά θεμέλια του νεότερου ελληνικού κράτους*, Εκδόσεις Ευρασία, 2021, Αθ. Ραΐκος, *Παραδόσεις Συνταγματικού Δικαίου*, τ. Α', Αθήναι, 1973, Ν. Ν. ΣΑΡΙΠΟΛΟΣ, *Ελληνικόν Συνταγματικόν Δίκαιον*, τ. Α', 3η έκδ., Αθήναι, 1915, ανατύπ. Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 1987, Ν. Ν. ΣΑΡΙΠΟΛΟΣ, *Σύστημα του Συνταγματικού Δικαίου της Ελλάδας*, τ. Β'-Γ', 4η έκδ., Αθήναι, 1923, ανατύπ. Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 1987, Ιωάννης ΣΑΡΜΑΣ, *Οι εξουσίες κατά την Επανάσταση του '21, στον λαό και τα Συντάγματα*, ΔΤΑ, 2021, σελ. 27 και επ., Αλ. ΣΒΟΛΟΣ, *Συνταγματικόν Δίκαιον*, τ. Α', Αθήναι, 1934, τ. Β', Αθήναι, 1935, Αλ. ΣΒΟΛΟΣ, *Το νέον Σύνταγμα και αι βάσεις του πολιτεύματος*, Αθήναι, 1928, Χρ. ΣΓΟΥΡΙΤΣΑΣ, *Συνταγματικόν Δίκαιον*, τ. Ι, Αθήναι 1965, τ. ΙΙ, τεύχ. Α', Αθήναι, 1965, τεύχ. Β', Αθήναι, 1966, Μ. ΤΣΑΠΟΓΑΣ, *Η Συνταγματική Μοναρχία: Περιεχόμενο και εφαρμογή του Συντάγματος του 1844, στον τόμο 30 χρόνια από το Σύνταγμα του 1975*, Τα ελληνικά Συντάγματα από τον Ρήγα έως σήμερα, Βουλή των Ελλήνων, Αθήνα, 2004, σελ. 55 επ., Μ. ΤΣΑΠΟΓΑΣ, *Το Σύνταγμα του 1864 και η εφαρμογή του μέχρι το 1909*, στον τόμο 30 χρόνια από το Σύνταγμα του 1975, Τα ελληνικά Συντάγματα από τον Ρήγα έως σήμερα, Βουλή των Ελλήνων, Αθήνα, 2004, σελ. 67 επ., Μ. ΤΣΑΠΟΓΑΣ, *Η εφαρμογή του Συντάγματος του 1911 και η συνταγματική κρίση της περιόδου 1915 - 1923*, στον τόμο 30 χρόνια από το Σύνταγμα του 1975, Τα ελληνικά Συντάγματα από τον Ρήγα έως σήμερα, Βουλή των Ελλήνων, Αθήνα, 2004, σελ. 83 επ., Θ. ΤΣΑΤΣΟΣ, *Αι γενικαί αρχαί του πολιτειακού δικαίου*, Αθήναι, 1959, Θ. ΦΛΟΓΑΪΤΗΣ, *Εγχειρίδιον Συνταγματικού Δικαίου*, 1895, ανατύπ. Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 1987.

Πρακτικά της Βουλής

- I. Βουλή των Ελλήνων - Ε' Αναθεωρητική. Πρακτικά των συνεδριάσεων των υποεπιτροπών της επί του Συντάγματος 1975 Κοινοβουλευτικής Επιτροπής, Αθήναι, Ιούλιος 1975.
- II. Βουλή των Ελλήνων - Ε' Αναθεωρητική. Επίσημα Πρακτικά της Ολομέλειας της Επιτροπής του Συντάγματος 1975, Αθήναι 1975.
- III. Βουλή των Ελλήνων - Ε' Αναθεωρητική. Πρακτικά των συνεδριάσεων της Βουλής επί των συζητήσεων του Συντάγματος 1975, Αθήναι, 1975.
- IV. Βουλή των Ελλήνων - Ε' Αναθεωρητική. Σύνταγμα 1975: Διάταξις κατ' άρθρον επισήμων σχεδίων - τροπολογιών - ψηφισθέντος τελικού κειμένου, Αθήναι, 1976.
- V. Βουλή των Ελλήνων - Πρακτικά των Συνεδριάσεων (ΣΤ' Αναθεωρητική). Α. Της Ειδικής Κοινοβουλευτικής Επιτροπής Αναθεωρήσεως του Συντάγματος και της Ολομέλειας της Βουλής για την πρόταση Αναθεωρήσεως διατάξεων του Συντάγματος. Β. Της Ειδικής Κοινοβουλευτικής Επιτροπής για τη μεταφορά του κειμένου του Συντάγματος στη δημοτική γλώσσα και της Ολομέλειας της Βουλής για τη μεταφορά του κειμένου του Συντάγματος στη δημοτική γλώσσα, Αθήνα, 1986.
- VI. Βουλή των Ελλήνων - Πρακτικά των Συνεδριάσεων (Ζ' Αναθεωρητική) Α. της Ειδικής Κοινοβουλευτικής Επιτροπής Αναθεώρησης του Συντάγματος και της Ολομέλειας της Βουλής επί των προτάσεων αναθεώρησης διατάξεων του Συντάγματος, Αθήνα, 1998. Β. Έκθεση της Επιτροπής Αναθεώρησης του Συντάγματος, Αθήνα, 2000. Πρακτικά των Συνεδριάσεων της Ολομέλειας της Βουλής, Αθήνα, 2001.
- VII. Βουλή των Ελλήνων - Πρακτικά των Συνεδριάσεων (Η' Αναθεωρητικής) Α. Της Επιτροπής Αναθεώρησης του Συντάγματος και Έκθεση της Επιτροπής, Αθήνα, 2008. Β. Πρακτικά των Συνεδριάσεων της Ολομέλειας της Βουλής τόμοι Α' και Β', Αθήνα, 2008.
- VIII. Βουλή των Ελλήνων - Πρακτικά των Συνεδριάσεων (ΙΖ' Αναθεωρητικής) της Επιτροπής και της Ολομέλειας της Βουλής και (ΙΗ' Αναθεωρητικής) της Επιτροπής και της Ολομέλειας της Βουλής, Αθήνα, 2019.